

ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНІ ВПЛИВИ ГАЛИЧИНИ В СЬОГОДНІШНЬОМУ МОВНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

У статті розглядається активізація впливів з боку галицького мовного середовища на українську літературну мову, насамперед у суспільно-політичній, військовій, релігійній тематичних сферах, наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст.

Ключові слова: Галичина, західноукраїнська мовна практика, сучасна українська літературна мова.

Нова хвиля поширення певних одиниць і явищ мовної практики регіону Галичини (це особливості як колишнього західноукраїнського варіанта української літературної мови, наявні в сучасному регіолекті Галичини, так і самого цього регіолекту як такого — насамперед, звичайно, у його «львівській» реалізації¹) в загальноукраїнському мовному просторі, яка розпочалася на межі 80–90-х років минулого століття в загальному контексті демократизації суспільного життя й дістала потужніший поштовх уже в умовах становлення незалежної української державності, найбільшою мірою простежується, як і попередні хвилі, природно, в лексиці². Це відбувається як для заповнення номінативних лакун у лексико-фразеологічному складі «офіційної» літературної мови, так і, причому значно частіше, як нормотворчий чинник і просто вже як явище мовної моди, коли такі «свіжіші» (як власне нові для сучасної літературної мови, так і просто актуалізовані в ній) одиниці вступають у конкуренцію з уже наявними синонімами й варіантами, і виявляється в загальних межах, з одного боку, ширшого прилучення «Великої України» до загальнокультурних, у тому числі релігійних, політичних, військових, традицій галицького суспільства (особливо першої половини ХХ ст.), більшою чи меншою мірою відмінних від її власних (предмет пропонованої статті), а з другого, — ще виразнішого прагнення широких кіл мовного соціуму до оновлення української мови і насамперед, звичайно, до очищення її від наслідків масових впливів з боку російської мови (з неминучим при цьому, з ін-

¹ Див., наприклад: *Палінська О.* Класичний львівський регіолект і його сучасні інтерпретації // *Мова і суспільство*. — Л., 2010. — Вип. 1. — С. 174–180.

² Див. про попередні хвилі поширення особливостей мовно-літературної практики Галичини в літературній мові «Великої України», зокрема: *Шевельов Ю.* Внесок Галичини у формування української літературної мови. — Л.; Нью-Йорк, 1996. — 192 с. Підсумовуючи дослідження, автор цієї праці висловлював і своє бачення можливого майбутнього (це написано 1975 р.): «Чи буде зростати внесок Галичини в українську літературну мову? При пануванні сучасної системи це річ неможлива. Навпаки, як ми бачили, большевизм приносить “розгалуження” української літературної мови. Зміна політичного стану українських земель і розквіт національного будівництва на Україні означали б, між іншим, повернення конструктивних сил, що мають у своїй мові деякі галицькі елементи. Силоміць перерваний чужою окупацією процес міг би відновитися, хоч ледве чи він відбувався б з такою інтенсивністю, як досі» (с. 148).

шого боку, посиленням наявності в її складі елементів іншої сусідньої слов'янської мови — польської або принаймні елементів, спільних з нею, пор., наприклад, п. *knajpa, sierociniec, prawica, czup* («учинок; дія»), *wies* «мітинг», а також *wiesować* «мітингувати, проводити мітинг», *wiesownik* «учасник мітингу», вигук *ra!* («до побачення!») та багато інших). Сучасна хвиля перенесення мовних особливостей Галичини в літературну мову «Великої України» може також поширюватися вже через посередництво мовної практики західної української діаспори, яка спирається переважно на базу південно-західного наріччя української мови та на західноукраїнський варіант літературної мови³.

Так, якщо брати загальну сферу громадського життя, це, наприклад, поширення таких слів, що, очевидно, не мають однослівних відповідників у «наддніпрянській» літературній мові, як *кнайпа*: «п'янучий аромат кави в якійсь із київських *кнайп*» (УС, 16.01.2003, с. 14), «П'ють коньяк у театральній *кнайпі*» (з українського перекладу до російського документального телесеріалу «Звездная жизнь». — Т/к СТВ, 20.02.2010: розповідь про один московський театр з його буфетом), *сиротинець* (слово з досить широким номінативним покриттям: це й будинок дитини — для покинутих немовлят, і дитячий будинок, і інтернат, і школа-інтернат для дітей з різними вадами фізичного й розумового розвитку); після відновлення на початку 90-х років активного функціонування в Галичині *народних домів* (при товариствах «Просвіти»), що їх у радянський час було замінено на клуби, будинки та палаци культури, ця назва поширилася (щоправда, значно меншою мірою) і в низці населених пунктів «Великої України». Набуло дальшого поширення відоме й до цього вживання в переносному значенні членів гнізда *загумінок*⁴ (*опинитися на загумінках історії*), *загумінковий* (*загумінкові патріоти*; *загумінково-хуторянський патріотизм*: Борис Олійник), *загумінковість* — на додаток, з одного боку, до «східноукраїнських» *хуторянський, хуторянство*, а з другого, — до *задвірки* (у переносному значенні). Зі сфери суспільно-політичного життя регіону в його дорадянській історії прийшли в сучасну «Велику Україну» такі відомі в ній, звичайно, й давніше, але тепер актуалізовані одиниці, як *віче* (див. нижче), «*правиця*» і «*лівиця*» у значенні політичних партій, що стоять відповідно на правій та лівій платформах: «“*Правиця*”, так! “Наша Україна” планує об'єднатися в одну партію із правоцентристськими силами» (УМ, 15.03.2012, с. 4). Очевидно, саме з Галичини стало на початку 90-х років поширюватися вживання слова *гурт* у нових значеннях — замість *група* (переважно у значенні вокально-інструментального або танцювального колективу, ансамблю, наприклад *гурт «Соколи»*, але не тільки, наприклад *гурт «Самостійна Україна»*) і *опт* (*гурт і роздріб*).

Помітну групу актуалізованих сьгодні галичанізмів / діаспоризмів становлять «інтелігентські», книжні слова з виразними конотаціями «європейськості» (не всі з них мають в «офіційній» літературній мові однослівні відповідники), наприклад: *академія* у значенні «урочисте зібрання, засідання» («У Києві відбулась *академія*, присвячена роковинам прийняття ООН Декларації прав людини». — Слово і час, 1994, № 2, с. 107; «Урочиста *академія*, присвячена вшануванню видатного громадського діяча, вченого Михайла Драгоманова»: із запрошення на цей захід в Українському педагогічному університеті імені Михайла Драгоманова 4 жовтня 1995 р.; «Орієнтовний план громадських заходів з

³ Див. також: *Тараненко О. О.* Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі) // *Мовознавство*. — 2013. — № 2–3. — С. 68–88.

⁴ *Загумі(е)нок* — 1) місце за гумном (у селянській садибі або за селом); 2) перев. мн., перен.: околиця, глушина; 3) перев. мн., перен.: периферійне, провінційне місце; задвірки.

відзначення 10-ої річниці Незалежності України. ...27.08.01. *Академія* з нагоди 950-річчя Києво-Печерської Лаври за ініціативи УПЦ КП». — УС, 16.08.2001), *імпреза* у досить широкому значенні «культурний, мистецький, розважальний, спортивний і под. захід» («Привітали винуватців *імпрези* надзвичайні й повноважні послы, секретарі посольств багатьох держав». — УС, 21.02.2002, с. 13: про презентацію першого тому «Енциклопедії сучасної України»), *каденція* «строк повноважень (органу влади, посадової особи і т. ін.) або скликання (виборного органу)» («Ми повинні це вирішити будь за що ще за *каденції* нинішньої сесії»: Л. Кравчук, экс-Президент України. — Т/к «Студія 1 + 1», «Телевізійна служба новин», 3.07.2003; «Президент уперше за час своєї *каденції*...»); слово активно вживається також у сучасному політичному дискурсі, навіть російськомовному), *кандидувати* «бути кандидатом (на виборах), балотуватися» (у СУМ-11 — з позначкою «рідко»), *кандидування* («Конституція не забороняє засудженим *кандидувати* в президенти»: Ю. Гірний. — УМ, 7.08.2013, с. 4), *маргінес* «не основне, другорядне місце; периферія (перен.)» («...вивести українську літературу із задухи *маргінесу*, прохацтва, квиління»: Наталка Поклад, поетка. — УС, 25.10.2001; переважно в конструкціях з прийменником *на*: «лексика, яка перебуває на *маргінесі* української літературної мови». — Мовознавство, 2007, № 6, с. 12; «...зіштовхнув їх на політичний *маргінес*»: Ю. Сиротюк. — УС, 25.10.2001, с. 1; «...змести путінський режим *на маргінесі* історії»: Л. Волошка. — УМ, 22.12.2011, с. 6) та ряд інших.

У сфері мовного етикету як формула прощання в значенні *бувай(те)!* став уживатися вигук *па!*, переважно з подвоєнням *па-па!* Так, у прощальних фразах ведучих деяких телепрограм: «Скоро зустрінемося. *Па-па!*» (Щоденник «Євробачення-2006». — Т/к УТ-1, 19.05.2006); «До побачення! *Па-па!* Бай-бай!» (дитяча програма «Мультифільми на замовлення», що її ведуть самі діти. — УТ-1, 24.02.2002); «До зустрічі на каналі ТЕТ! *Па-па!*» (ведуча програми «Дивись». — Т/к ТЕТ, 11.02.2007); так постійно прощається з глядачами ведучий розважальної програми про тварин «Вусолапохвіст» на т/к «Планета», 2014–2015 рр.)⁵.

У загальному контексті майже перманентного загострювання політичних, економічних відносин між Україною і Росією в загальноукраїнському вжитку активізувалося слово *москаль* (з походження полонізм, що вже кілька століть функціонує в регіонах колишньої підпольської України) на позначення росіян (у самій Росії) з конотацією неприязні, істотно потіснивши звичайніше для розмовної мови Східної України слово *кацап*⁶ (таку активізацію вживання *москаль* слід, безперечно, розглядати в одному ряду з активізацією в цей же період у Росії і так активно вживаного там слова *хохол*, звичайно як реакцію на це).

У баченні історичного минулого України як наслідок поширення відповідних концепцій і, отже, номінацій з довоєнної Галичини, а також із сучасної західної діаспори (водночас, звичайно, з актуалізацією відповідних поглядів і вчених з «Великої України»), по-перше, увиразнилося розпочате ще М. Грушевським

⁵ Пор. у відомого сучасного українського педагога (з Галичини): «В Україні батьки змалку при звичають дітей до мовленнєвого етикету. Дитя... привчають при зустрічі слухати вітання “Здоров. Рости великий”, а при прощанні казати “па-па” й привітно з усмішкою махати ручкою» (*Стельмахович М.* Український мовленнєвий етикет // Урок української. — 2001. — № 3. — С. 14).

⁶ Якби, наприклад, цитовані нижче сатиричні твори відомих письменників «Великої України» були написані в наш час, то, цілком можливо, замість *кацап* у них фігурувало б саме *москаль*: «...А Недоторканий і тут не кається. Перелявся зо всіма товаришами по тюрмі. — Геть, — кричить, — чортова *кацапня* з наших українських тюрмів! Чого поналазили сюди?!» (Володимир Винниченко. «Уміркований» та «щирий»); «Дніпро на Україні найбільша річка..., але триклятущі *кацапи* випили Дніпро-Славути і він трохи ніби висох» (Остап Вишня. Децо з українознавства).

зміщення акцентування в осмисленні періоду кінця I — початку II тисячоліть від «Русі» до «України» (для підкреслення значно ранішої, ніж вважалося в радянський час, історії України) — з відповідними корективами в номінативній періодизації історії країни та народу: *Княжа доба* («Україна часів *Княжої доби*», *Княжа Україна*) — у конкуренції з найменуваннями (*Київська, Давня*) *Русь*; (*давньо*)*український (племена, мова, держава)* — у конкуренції з (*давньо*)*руський* і под. (наприклад, у популярних історичних нарисах І. Крип'якевича, перевиданих на початку 90-х років із затвердженням Міністерством освіти України відповідно як підручника і як посібника для шкіл ⁷). По-друге, це поширення назв *В(в)извольні змагання, Н(н)аціонально-визвольні змагання* на позначення діяльності українських патріотичних сил у першій половині ХХ ст. за власну державність, особливо щодо періодів активної збройної боротьби у 1917–1921 рр. у Східній Україні (замість прийнятої в радянський час назви «громадянська війна») ⁸ та 1940-х — початку 1950-х рр. у Західній Україні: «У роки громадянської війни, чи, як тепер кажуть, *визвольних змагань...*» (Нариси української популярної культури. — К., 1998. — С. 320); «У ХХ сторіччі, а саме в 30–40-х роках, увесь тягар *національно-визвольних змагань* звалила на свої рамена грізна ОУН. ... Вже після поразки *національно-визвольних змагань* періоду Другої світової війни А. Мельник доклав чимало зусиль, щоб згуртувати світове українство у Конгресі вільних українців» (Б. Червак. — УС, 9.12.1999, с. 1–2). Очевидно, не без впливу західноукраїнської традиції набуло більшого поширення вживання імені князя Володимира (Святославича) з епітетом *Великий: Володимир Великий* (саме такий напис під зображенням князя подано, наприклад, на одногривневій банкноті).

Досить уже, безперечно, укорінена в широких колах українського суспільства переконаність у тому, що ступінь української національної свідомості та державотворчої активності в ментальності населення Галичини є вищим, ніж у цілому в межах України, з одного боку, а з другого, — факт наявності в цьому регіоні протягом першої половини ХХ ст., тобто вже в новітній українській історії, своїх традицій військової та військово-політичної діяльності — не просто інших, а, що найголовніше, сконцентрованих саме навколо проблем здобуття Україною державної незалежності, сформованих уже в загальних рамках саме європейських традицій ХХ ст. і вироблених з використанням саме української мови (причому ідіому з такими словами і зворотами, що не були віддзеркаленням відповідних одиниць російської мови) — сприяють поширенню в загальноукраїнському мовному просторі лексики з цих сфер історії регіону. Про повніше засвоєння відповідних слів і зворотів свідчить, зрозуміло, факт їх застосування уже не тільки щодо західноукраїнських реалій відзначеного історичного періоду, а ширше.

Так, у лексиці історико-військової сфери активізувалися у вжитку гніздо (*Українські січові*) *стрільці, стрілецьтво, стрілецький* (на межі 80–90-х років набув популярності цикл *стрілецьких пісень*), такі назви військового одягу, зброї, як *мазепинка, кріс, набій* (у значенні саме «патрон», а не «заряд»). Низка одиниць зі слововжитку Українських січових стрільців — українського легіону в австро-угорській армії часів Першої світової війни, який потім став одним з найбільш організованих і боєздатних формувань у збройних силах українських державних формацій 1917/1918–1920 рр., — як відомо, набула поширення в тодіш-

⁷ Крип'якевич І. П. Коротка історія України. — Д., 1992. — 104 с.; Крип'якевич І. Огляд історії України. — К., 1995. — 144 с. Див. докладніше: Тараненко О. О. Український і російський мовно-культурні вектори в сучасній Україні: реальність, політизація, міфи. II // Мовознавство. — 2009. — № 3–4. — С. 63.

⁸ Див. докладніше: Тараненко О. О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця ХХ — початку ХХІ ст. I // Мовознавство. — 2012. — № 3. — С. 13.

ній загальноукраїнській військовій лексиці, певна їх частина вживалася й на підрадянській Україні в 20-х роках до згортання політики українізації, а деякі з них — і пізніше, переважно в мові художньої літератури (наприклад, у СУМ-11: *рій, ройовий, чота, чотар*). Саме слово *стрілець*, переосмислене до значень бійця, солдата відповідних родів військ (піхоти, мотопіхоти) та військової спеціалізації (*башовий стрілець, стрілець-радист*) ввійшло до офіційного слововжитку радянської, а тепер і української армії. На початку 90-х років у зв'язку з формуванням Збройних сил незалежної України питання про повернення до цього мовного спадку, значною мірою зорієнтованого й на німецькі та польські зразки (на протигагу тій мові військової сфери, що формувалася протягом кількох останніх століть під впливом російських зразків), знов актуалізувалося. Така «альтернативна» лексика військової сфери, що досить помітно спирається на слововжиток січових стрільців (як і на військові словники 20-х років у підрадянській Україні та 30-х років у Галичині), була запропонована в проєктах Статутів Збройних сил України, підготованих на замовлення тодішнього Міністерства оборони групою львівських і київських учених-гуманітаріїв та військових, і в спеціальному словнику⁹, наприклад: *військовик, розстрільна* (рос. *цель*), *кріс* (рос. *винтовка*), *крісовий хват* (рос. *ружейный приём*), у назвах підрозділів: *рій* (рос. *отделение*), *чота* (рос. *взвод*), *куринь* (рос. *батальон*), у мові команд (с. 362–382 словника): *Спочинь!* (до рос. *Вольно!*, пор. п. *Спрозній!*), *Збірка!* (до рос. *Становись!*, пор. п. *Zbiórka!*), навіть *Доли!* (до рос. *Ложись!*) та ін.¹⁰ Офіційно цей словник, як і згадані проєкти статутів, не було прийнято, але деякі з їхніх рекомендацій запроваджено: *ставниця* (для зброї) — рос. *пирамида*, у мові команд: *Зброєю честь!* (рос. *На караул!*)¹¹.

Джерелом іншої групи актуалізованих номінацій стала військово-політична діяльність, як і самі назви цих формувань, *Організації українських націоналістів* (ОУН — з її членами-*оунівцями, бандерівцями і мельниківцями*), *Української повстанської армії* (УПА — з її *вояками-упівцями*), а також *дивізії «Галичина»* (з її *дивізійниками*). Це можуть бути й слова, відомі давніше, зокрема і в січових стрільців, але активізовані в загальноукраїнському мовному вжитку в описуваний період саме у зв'язку з увагою до цих організацій, наприклад: *вояк / вояк* «воїн; боєць, солдат; військовослужбовець» (уживається, зокрема, й таке номінативне розмежування — «*воїни, військовослужбовці Червоної або Радянської армії і вояки ОУН-УПА*», наприклад: «...робили спроби примирити колишніх *воїнів* Червоної Армії і колишніх *вояків* УПА»: В. Луганський. — Вільна Україна, 1997, № 15, с. 2)¹²; *провід* «керівництво», *провідник* «керівник» («У такій ситуації чекати не можна, — каже київ-

⁹ Див., наприклад: *Бурячок А.* Джерела української військової термінології // Народна газета. — 1993. — № 5. — С. 6; *Карачун В.* Українська військова термінологія // Вісн. держ. ун-ту «Львівська політехніка». — 2000. — № 402 [Проблеми української термінології]. — С. 403–406.

¹⁰ *Бурячок А., Демський М., Якимович Б.* Російсько-український словник для військовиків. — К., 1995. — 384 с. Пор. також рекомендації щодо військово-спортивних команд в іншому виданні, наприклад: замість «В колону по три ставай!» — «У триряд — збірка!», замість «Рівняння на середину!» — «До середини глянь!», «Кругом — марш!» — «Обернись, ходом руш!» (Антисуржик / За заг. ред. О. Сербенської. — Л., 1994. — С. 61–64).

¹¹ Див.: Військові статuti Збройних Сил України (затверджені законами України від 24.03.1999 р.). — К., 2000.

¹² Відбувається, однак, паронімічне сплутування у вживанні цього слова і слова явно нижчого стилістичного регістру *вояка* (як наслідок, очевидно, більшої звичності для мовців з «Великої України» саме останнього) — наприклад, навіть у мовленні ведучих телепрограм: *наші вояки, скільки вояків* (Т/к ICTV, «Факти», 23.02.2013); «Верховна Рада позбавила *вояків* Східного фронту можливості проголосувати» (Т/к ТВі, «Сьогодні», 20.10.2014).

ський бізнесмен [сам корінний донеччанин. — О. Т.] NN. Він — *провідник* Української резервної армії» (С. Корженко. — ГПУ, 21.03.2014, с. 27; *провідник церкви, нації* і т. ін.); *виховник* «вихователь» («Спочатку мені здалося, що Олександр Миколайович подібним чином налаштує мене на “потрібне” розуміння промахів у своїй роботі як офіцера-виховника». — Народна армія, 7.06.2000); *псевдо* («Наприкінці квітня разом із напарником на *псевдо* Черкас розвідник Зор вирушив на завдання у Донецьку область»: С. Корженко. — ГПУ, 23.12.2014, с. 16); *атентат* «замах (на кого-, що-небудь)»: «*Атентат*. Осіннє вбивство у Мюнхені» (художній кінофільм про діяльність і вбивство Степана Бандери, режисер Олесь Ярчук, 1995 р.); словотвірне гніздо *вишкіл* (див. нижче); *схрон*, *крийка* («Мене дуже порадував Антрацит, де... зараз передають дуже багато інформації про розташування козацьких військ [військових угруповань донських козаків, що незаконно переходили на територію українського Донбасу. — О. Т.], про *схрони* зі зброєю». — Д, 5.12.2014, с. 7; «*Крийка*» — наприклад, напис при вході до підземного сховища українського збройного підрозділу зі Львівщини під Маріуполем, лютий 2015 р.). Слова *бандерівці* (одн. *бандерівець*, ж. *бандерівка*), *бандерівський* не тільки стали значно частотнішими у вжитку, а й перестали бути ніби «забороненими», як у радянський час, поступово усвідомлюючись широкими колами мовного соціуму вже як оцінно нейтральні, а не як пейоративні. Багато хто при цьому, очевидно, з деяким подивом зауважував для себе, що ці слова є й самоназвами членів і прихильників відповідних політичних організацій. У дискурсах лівих, проросійських політичних сил ці слова, однак, зберігають свою негативну оцінність і більше того — розширили свій семантичний діапазон до позначення всіх, хто свідомо, активно й цілеспрямовано обстоює державні інтереси України: «Українців-патріотів називають мазепинцями, петлюрівцями, *бандерівцями*, навіть фашистами та антисемітами. Парадокс: коли росіянин захищає інтереси Росії, то його вважають патріотом, коли ж українець стоїть на таких самих позиціях, його називають націоналістом» (К. Левчук, читач. — УМ, 22.10.2009, с. 10); «У місті хтось регулярно запускає чутки про начебто поїзди з “*бандерівцями*”, які їдуть на штурм Луганської ОДА» (УМ, 29.01.2014, с. 6: про ситуацію на Донбасі під час київського «Євромайдану» і «майданів» в інших регіонах Центру й Заходу країни).

Такі та інші слова й звороти привертають увагу в мовній практиці різних неофіційних воєнізованих угруповань української державно-політичної орієнтації (незалежно від регіонів їхнього функціонування) — наприклад, у діяльності УНА-УНСО: *рій*, *сотня* «рота», *курінь*, *ройовий*, *курінний*, *псевдо*, *вишкіл*, *вишкільний* (*табір*), *розстрільна* та ін. (Валерій Бобрович. Щоденник сотника Устима : Як козаки Кавказ воювали. К., 2009; такі слова тут подано без пояснень, оскільки, як можна припустити, для автора вони є дуже звичними і він вважає, що їх легко розумітимуть і читачі). Під час масових акцій антивладного протесту в центрі Києва наприкінці 2013 — на початку 2014 рр., відомих як «Євромайдан», сили Самооборони Майдану також групувалися в підрозділи під назвами *рій*, *чота*, *сотня*, *курінь*, їхні учасники користувалися *псевдо*, на майдані Незалежності під час *вишколів* лунали команди на зразок «У дві шеренги — *збірка!*» та ін.

Набули поширення такі політичні гасла, як *Слава Україні!* (цей зворот — як формула вітання і прощання — уживався ще під час громадянської війни на «Великій Україні», але в сучасному вжитку він актуалізувався, найімовірніше, саме під впливом мовної практики західноукраїнських націоналістичних військових угруповань міжвоєнної, воєнної і першої повоєнної пори) — зворот, який став досить помітним ще від початку 90-х років, але особливо активно почав уживатися з кінця 2013 р. під час подій на «Євромайдані» в Києві й пізніше (на «Майдані» це гасло постійно лунало з кількарізковими повторами та підхопленнями з боку учасників мітингів наприкінці або й на початку кожної промови; потім са-

ме так стали завершувати свої промови не тільки політики програмової української національно-державницької орієнтації, як до цього, а й різного рангу — аж до найвищого — представники державного керівництва, Збройних сил країни), і його розгорнута форма (з мовної практики УПА) «— Слава Україні! — Героям слава!» — як звертання і відгук. Обидва ці гасла можна почути й побачити не тільки на політичних заходах української орієнтації, а й, зокрема, на масових спортивних змаганнях у вигуках і написах «фанатів», у тому числі й на Півдні та Сході країни (вони вживаються й російською мовою). Інші гасла такого ж походження: скандування *Герої не вмирають! Вмирають вороги!* (так скандували, наприклад, випускники шкіл — учасники ходи на підтримку територіальної цілісності та державної незалежності України в центрі Дніпропетровська 30 травня 2014 р.); *Герої не вмирають!*, «— Слава нації! — Смерть ворогам!» (як звертання і відгук) — так скандували в різних містах країни, зокрема, на похоронах військовослужбовців, службовців Національної гвардії, добровольців, що гинули в боях із сепаратистами та підрозділами російської армії на Донбасі з квітня 2014 р.; *Україна — понад усе!* (скандування під час різних масових заходів, а також напис-заставка на телеекранах поряд з логотипами різних українських телеканалів з кінця 2014 р.).

Серед прикладів мовного впливу в загальному діапазоні суспільно-політичної проблематики з боку Західного регіону на «Велику Україну» в межах описуваного періоду не можна, звичайно, оминати й деякі популярні пісні: з-поміж *стрілецьких пісень* це насамперед «Червона калина» (з її рефреном: «...А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!»), з-поміж *повстанських пісень* (пісень УПА) — пісня про юнака-кулеметника «Вже вечір вечоріе...» (з її приспівом: «Лента за лентою / Набої подавай, / Вкраїнський повстанче, / В бою не відставай (варіант: не відступай)!»), а також жалобна пісня, що її стали виконувати з 2014 р. на честь героїв «Небесної сотні» — загиблих учасників «Євромайдану», а трохи згодом — і на похоронах загиблих під час АТО: «Гей, пливе кача по Тисині...» (це вже лемківська народна пісня).

Зі сфери спортивно-патріотичної діяльності в Галичині дорадянського періоду, а також у сучасній українській західній діаспорі в загальноукраїнському масштабі поширилася лексика українського скаутського руху: «*Пласт*» (назва організації), *пластун*, *пластунка*, *пластовий (рух, осередок, табір)*, *станція* «місцевий осередок “Пласту”», *курінь* «структурний підрозділ “Пласту”»¹³, *наплічник* «рюкзак» та ін., наприклад: «Чи доводилось вам вставати на нічний альярм...? ...Це означає, що ви були учасником *пластових* юнацьких таборів “Спартанки” і “Нахтігаль”, що їх організували *пластуни* з Києва і Львова» (М. Чайка. — Сл. Пр., 1997, ч. 6, с. 8), «На Донеччині урочисто відзначили 100-річчя *Пласту*. Близько сотні *пластунів* із Донецької, Авдіївської та Комсомольської *станцій* зібралося поблизу меморіалу “Твоїм визволителям, Донбас”» (УМ, 19.04.2012, с. 4).

У слововжитку релігійної сфери та сфери народної обрядовості, які у «Великій Україні» за радянський час помітно дезактуалізувалися, могли зазнавати російських культурно-мовних впливів, також відбулося певне оновлення під впливом мовної практики Галичини. Насамперед це стосується зміни основної назви

¹³ Слово *курінь* у значеннях відповідних підрозділів українських військових формувань першої половини ХХ ст. і скаутської організації «Пласт» привертає увагу також у плані поширення поза межами Західного регіону випадків його наголошування на першому складі: *Буковинський кúрiнь*, «...*кúрeні* — козацькі і упівські підрозділи» (5 т/к., «Машина часу», 6.08.2011: ведучий Андрій Охримович), «пластуни з *кúрeня* такого-то станиці такої-то» (київські підлітки-пластуни). Саме так подає це слово й згадуваний вище словник військової лексики: *Бурячок А., Демський М., Якимович Б.* Знач. праця. — С. 33.

однієї з українських конфесій від узвичаєних протягом кількох століть номінацій *уніати* (*уніат*, *уніатка*), *уніатський*, *уніатство*, які за цей час уже встигли набути певних конотацій «недоброзичливості», хоча й продовжують уживатися, зокрема, в мововжитку православних конфесій¹⁴, до номінацій *греко-католики* (*греко-католик*, *греко-католичка*), *греко-католицький* (*священик*, *духовенство*), *греко-католицизм*, прийнятих у вжитку в межах самої цієї конфесії. У зв'язку з відновленням 1989 р. у межах України діяльності названої церкви після заборони 1946 р. частотність уживання цих номінативних одиниць у мовному просторі країни, природно, значно зросла.

Зросла й частотність функціонування деяких інших елементів мовної практики цієї церкви. Новий багатотомний словник української мови подає п'ять номінативних одиниць на позначення священика як духовного пастиря та його діяльності: *душпастир*, *душпастирство*, *душпастирський* (так, при Міністерстві оборони України 2009 р. створено Раду у справах *душпастирської* опіки), *душпастирювати*, *душпастирювання* (СУМ-20, т. 4), тоді як його попередник (СУМ-11) не давав жодної. Поширилися такі вітальні звороти з різдвяного «дискурсу» Західної України, як «*Христос рождається (ся рождає)!*», «*Христос народився! Славимо (славте)*¹⁵ його!» (пор. у Різдвяних посланнях ієрархів УГКЦ: «*Христос рождається! Славимо його!*»), наприклад: «*Христос рождається!*» (вертепне дійство під час святкування Різдва 7 січня 1997 р. на майдані Незалежності в Києві; так само в Різдвяних привітаннях Президента України в певні роки); у Різдвяних посланнях ієрархів інших українських церков: «*Христос народився! Славимо його!*» (з послань предстоятеля УПЦ КП), «*Христос народжується! Славимо його!*» (з послань предстоятеля УАПЦ — з варіантами в різні роки: *рождається* — див., наприклад, ЛУ, 5.01.2012, с. 2; *славте* — див., наприклад, УС, 4.01.2001, с. 1).

У 90-х роках із Західної України стала поширюватися традиція відзначати (ширше, ніж це прийнято за власне церковними канонами православної церкви) день святого Миколая (19 грудня) з його подарунками-*миколайчиками* (пор. п. *mikolajki*)¹⁶: «Як і щороку, знову до чемних діток прийшов Святий *Миколай*.

¹⁴ Наприклад: «Гіркі часи історії Почаївського монастиря пов'язані із засиллям *уніатства* на західноукраїнських землях. ...За час *уніатського* панування монастирський літописець згадає 539 чудотворінь...» (Голос православ'я, орган УПЦ КП, 2014, № 15, с. 1). Пор. вияви несхвального ставлення до продовження використання такої назви в практиці РПЦ, наприклад: «Позиція Російської православної церкви витримана в традиційному для неї ключі. “*Уніатський*” церкви якщо й дозволено існувати, то, образно кажучи, лише “під лавкою” історії, у своєрідному регіональному гетто» (Мирослав Мартинович. — Дз. т., 13.03.2004, с. 16), «Глава Російської православної церкви патріарх Кіріл... просить захистити православних християн в Україні від “розкольників” та “*уніатів*” — так глава РПЦ називає православних Київського патріархату та греко-католиків» (ЗВУ плюс, 28.08.2014, с. 9).

¹⁵ Форми наказ. сп. мн. *славмо*, *славте* в мові богослужіння греко-католицької церкви (на місці літ. *славмо*, *славте*) — морфологічний регіоналізм від акцентної форми *славіти*, поширеної в Галичині (див., наприклад: *Огієнко І. Український стилістичний словник*. — Л., 1924. — С. 368).

¹⁶ Як відзначають етнографи, «в Галичині св. Микола роздає дітям подарунки» (*Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис*. — Мюнхен, 1958. — Т. 1. — С. 38). Пор. у спогадах про «стару» Галичину: «Це зараз на Миколая пахне мандаринками та помаранчому, а в пакуночках спокусливо шарудять цукеркові позлітки. А ще півстоліття тому це свято асоціювалося зі свіжоспеченими *миколайчиками* — тістечками з кольоровою цукровою помадкою. Миколай був, видно, не такий багатий...» (О. Данчевська. — ВЗ, 18.12.2003, с. 11), «На ялинці також висіли тістечка й куплені в крамниці *миколайчики* (як на мене, вони були дуже смачні, але ми могли ними поласувати лише тоді, коли розбирали ялинку, а це було аж після Водохреща)» (*Кочерган М. Про час, про себе і людей: Спогади*. — К., 2012. — С. 19).

Цього року всі осередки Всеукраїнського жіночого товариства ім. Олени Теліги провели для дітей святкові *імпрези*, де дітям обов'язково вручалися подарунки. ... Один тільки шостий хлібокомбінат у Києві працював у три зміни і випік 12 тисяч «*миколайчиків*» (УС, 24.12.1998). Назву цього свята (в українізованій формі) стали вживати й носії російської мови в Україні: «Сьогодні святого *Мы(и)колая*». Тепер цей образ конкурує (уже не тільки на Заході¹⁷, а й у Центрі країни) з Дідом Морозом — образом з російсько-радянської казкової традиції: так, під час Новорічних свят навколо «головної ялинки країни» на Софійській площі в Києві в січні 2015 р. фігурували обидва ці персонажі.

У загальноукраїнському вжитку в сфері суспільно-політичної тематики особливо актуалізувалися слова *віче* і *чин*:

віче (у другому значенні — «масові збори населення; мітинг», що його СУМ-11 подав як «західноукраїнське застаріле», а СУМ-20 — уже без такого стилістичного обмеження, а також з наведенням і переносного значення: *читацьке віче* і под.): масові заходи під такою назвою, що їх знов стали проводити насамперед у Галичині на початку 90-х років, у «Великій Україні» набули особливого поширення під час «Революції гідності» й дещо пізніше (кінець 2013 — перша половина 2014 рр.), коли майже щонеділі на Майдані незалежності в Києві збиралися велелюдні зібрання; у переносному значенні: «*Читацьке віче*» (рубрика в «Народній газеті», 1998);

чин (в одному із значень цього слова — «діяльність, дія, праця», що його СУМ-11 подав як застаріле; на Східній Україні це значення продовжувало вживатися в церкві: *богослужбовий чин*, *чин освячення*) стало вживатися в контекстах високого стилістичного реєстру — як у повернутих до активного вжитку зворотах з довоєнного західноукраїнського, а також із сучасного діаспорного мововжитку, так і за цим зразком у нових: *Листопадовий чин* (наприклад, в УС, 1.11.2001, с. 2) — про виступ українських збройних формувань у Львові, який розпочався 1 листопада 1918 р., з проголошенням Західноукраїнської Народної Республіки (у Львові одна з перейменованих вулиць стала носити назву *Листопадового чину*); *Крутянський чин* (наприклад: Іван Ільєнко. Відсвіт *Крутянського чину*. — Київ. правда, 2.02.1992) — нарис про відомий бій під Крутами в січні 1918 р.; «Стяг Карпатської України, *чин* молодих січовиків став дороговказом для майбутньої боротьби за незалежність Великої соборної України» (УС, 18.03.1999, с. 11); «Патріотичний *чин* дивізії “Галичина”» (УС, 26.06.2013, с. 21); Сергій Коваленко. Останній *чин* великого гетьмана (історичний нарис; К., 2010); NN «...для багатьох залишився взірцем самовідданості в *чині* задля України» (Мовознавство, 1997, № 4–5, с. 79: з некрологу).

У лексиці військової сфери це насамперед словотвірне гніздо *вишкіл*, члени якого досі обмежувалися художньою та розмовною мовою й уживалися не так часто. Іменник *вишкіл* — це вже досить нейтральна назва замість слова *підготовка* (точніше, поряд з ним), причому не тільки в діяльності неофіційних напіввійськових, а також молодіжних, спортивних і под. шкіл, курсів, таборів, але й у цілком офіційних сферах, наприклад: «У бойовому *вишколі* — сила воїна» (напис на щитах наочної агітації у військових частинах), «Мені було приємно спостерігати той бойовий *вишкіл*, що... (з виступу міністра оборони М. Коваля,

¹⁷ Пор., наприклад: «— Іване, що для тебе самого є свято Миколая? — ...Я родом з Гуцульщини, де народні традиції... все ще відіграють у житті людини дуже важливу роль... Скажімо, жоден Дід Мороз до мене ніколи не приходив, і я досі ставлюся до цього персонажа вкрай насторожено — мені він завжди був атрибутом шкільного офіціозу... Зате святого *Миколая* завжди чекали з нетерпінням — він був не “на позір”, а в душі» ([Із інтерв'ю з дитячим письменником Іваном Андрусюком]. — УМ, 23.12.2014, с. 14).

квітень 2014 р.), *стройовий вишкіл*, «Наші вояки проходять добрий військовий і політичний *вишкіл*» (з новин на телебаченні), «— Війна у Криму триває третій тиждень. За цей час через *вишколи* можна було б прогнати тисячі людей... Записуються на *вишколи* та у волонтери люди від 20 до 67 років» (ГПУ, 21.03.2014, с. 27). Пор. також у мовленні російськомовних громадян України: «Батальон “Шахтёрск” полностью прошел так называемый “*вишкіл*”» (Б. Філатов, заступник голови Дніпропетровської обласної держадміністрації, 9.07.2014), «Десантник — это образец военного *вышкола*» (поранений військовослужбовець під час зустрічі з Президентом П. Порошенком у госпіталі: т/к «Інтер», «Подробности», 2.08.2014). Стали значно ширше вживатися одиниці *вишкільний (система, табір)*, *вишколення / вишколювання*, *вишколений (спеціально вишколені групи) / вишколюваний*, однак базові дієслова *вишколити, -ся / вишколювати, -ся* вживаються з такою семантикою, як п. *szkolić / wyszkolić / wyszkalać*, значно рідше (можливо, з огляду на наявність у російській мові дієслів *школить / вышколить* — як синонімів до *муштровать / вымуштровать*): «— Хочу *вышколюватися* по вихідних» (ГПУ, 21.03.2014, с. 27); уживається також *перевішкіл*.

Повертаючись до цитованої на початку статті думки Ю. Шевельова щодо можливого відновлення в майбутньому, настання чергової хвилі впливів з боку Галичини на українську літературну мову, можна тепер констатувати, що зі здобуттям Україною державної незалежності та посиленням уваги суспільства до проблем своєї мови цей процес справді активізувався, причому навіть значно більшою мірою, ніж припускав автор цитати, хоча й не з такою інтенсивністю, як в останній чверті ХІХ — у першій третині ХХ ст. Проте останній факт пояснюється, очевидно, не стільки меншою інтенсивністю впливів, скільки тим, що тепер на заваді кодифікації багатьох таких явищ стоїть нормативність уже сформованої й більше того — стабілізованої вже протягом досить тривалого періоду літературної мови. Крім того, тепер далеко не завжди можна достатньо однозначно розмежовувати мовні впливи з Галичини і активізовані також у цей же період впливи з діаспори.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВЗ — газ. «Високий Замок» (м. Львів); ГПУ — «Газета по-українськи»; Д — газ. «День»; Дз. т. — газ. «Дзеркало тижня»; ЗВУ плюс — газ. «За вільну Україну плюс»; ЛУ — газ. «Літературна Україна»; Сл. Пр. — газ. «Слово Просвіти»; СУМ-11 — Словник української мови: В 11 т. — К., 1970–1980; СУМ-20 — Словник української мови: В 20 т. — К., 2010–2014. — Т. 1–5; т/к — телеканал; УМ — газ. «Україна молода»; УС — газ. «Українське слово».

О. О. TARANENKO

GENERAL CULTURAL INFLUENCES OF GALICIA IN THE PRESENT-DAY LINGUISTIC LIFE OF UKRAINE

This article analyzes the activation of Galicia language environment influences on contemporary standard Ukrainian especially in socio-political, military, religious vocabulary at the close of XX — in the beginning of XXI centuries.

Key words: Galicia, West-Ukrainian language practice, contemporary standard Ukrainian.